

КУЋА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XVII ВЕКА ОТКОПАНА У УТВРЂЕНОМ ПОДГРАЂУ БЕОГРАДСКОГ ГРАДА — ДОЊЕМ ГРАДУ

Почетком XV века, у време када је Београд од Угарске добио деспот Стефан Лазаревић и у њему сместио своју престоницу, у граду су се догодиле велике и веома значајне промене, које су имале утицаја како на његов развој и изглед, тако и на његову будућу историју и живот у њему. У то време (1404—1427) не само да су поправљена стара и додата нека нова утврђења, него је град, за своје многобројне нове становнике, добио специјално издвојен простор за становање, утврђено цивилно подграђе. Ово издвојено подграђе се у путописима, ратним извештајима, пописима, записима и легендама неких планова Београдског града и тврђаве јавља под добро познатим именима Доњи град, Доња варош и Водена варош.

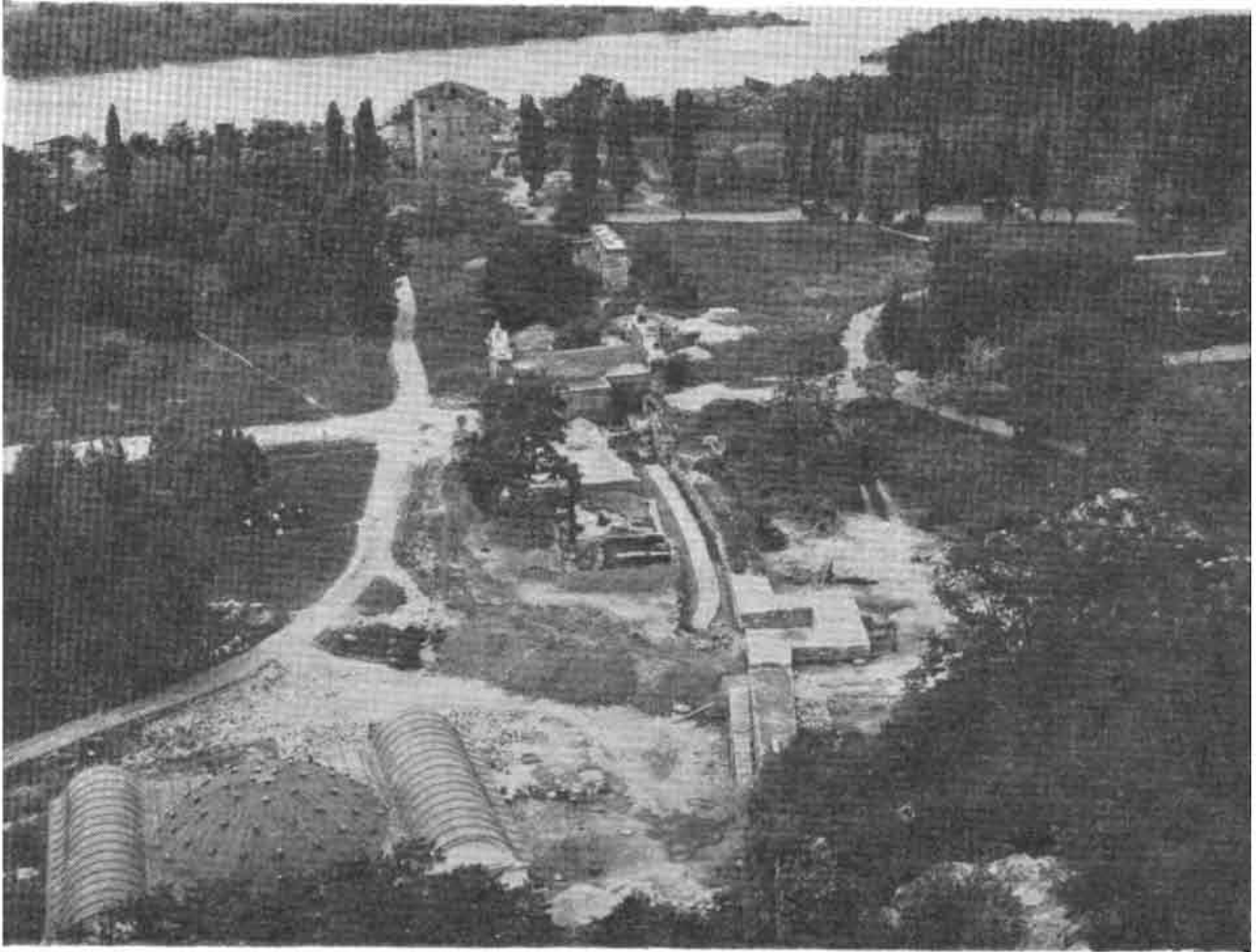
Подграђе је издвојено из простора који је коришћен за становање од најранијег римског периода,¹ а који се око стеновитог београдског грена потковичасто ширио ка данашњем Дорћолу и даље. Утврђено ново подграђе простирало се од Дунавске падине до обала Саве и Дунава. Константин Филозоф ово подграђе помиње у свом опису Београда као део града, са чије је северне стране било пристаниште.² Путописац Бертрандон де ла Брокијер га такође помиње на месту где набраја утврђења Београда. Интересантно је да простор Доњег града Брокијер два пута назива „двориштем“ и то једном као „утврђено двориште“, а други пут као „доње двориште“ с наглашавањем да није тако утврђено као остала градска утврђења.³

Површина Доњег града свакако је одмерена адекватно броју нових становника, који су у Београд били привучени с једне стране могућношћу безбедне егзистенције унутар јаким утврђених про-

стора, а с друге стране перспективом несметаног развоја трговине на води и суву, могућношћу пласирања занатских производа и услуга, као и слободног учешћа у културном животу града, а све под окриљем значајних повластица, које је деспот Стефан прокламовао житељима своје престонице.⁴ За сада можемо само да претпостављамо којом су се брзином попуњавали профаним зградама простори између старих цркава, из извора нам познатих, и обновљених и новосаграђених под деспотом. Уз подграђе налазило се пристаниште на обалама Саве и Дунава, а његов службени део увлачио се у виду језичка уз североисточни бедем, где су се налазили царинарница и рибли трг.⁵ На обале се силазило кроз капије на приобалном бедему, а на службени део пристаништа кроз капију на североисточном бедему.⁶

На жалост, из тог почетног периода живота у утврђеном подграђу, немамо много података. Недостају и материјални докази, изузев значајног налаза дела ктиторског натписа обновљене деспотове митрополитске цркве⁷ и неких мање значајних података. Остаје нам, да се надамо да ће археолошка ископавања и на овом простору Београдског града дати значајне резултате, посебно о времену када у овом подграђу живе само српске породице, као што потврђује Брокијер, наводећи да и 1433. године (у време када је Београд под Угарском) у овом делу града „станује највећи број људи из Русије и не улазе ни у једну другу од четири тврђаве”.⁸

Исто тако непотпуни су нам и, археолошки недовољно документовани, остаци о животу у подграђу после 1521. године, када је хришћанско становништво замењено муслиманским. Сем делимично откривеног

Сл. 1 — Ситуација и однос куће из XVII века према североисточном беду, калдрмисаној стази и капији Карла VI.

1 — La situation et la position de la maison de XVIIe siècle, par rapport à la muraille nord-est, la chaussée empierrée et la Porte de Karl VI

турског амама из XVI века⁹ и једног дела испитане муслиманске некрополе¹⁰ (око једне од џамија на Доњем граду), за овај период недостају други подаци. Веома је важан и значајан податак, констатован приликом археолошких истраживања на потезу око североисточног бедема, да је наслојавање Доњег града ишло веома брзо, што потврђује нивелета коришћених нивоа у XVI веку (кота амама 73, 34) и нивелета нивоа становања у другој половини XVII века (кота пода куће 76, 71).

Приликом почетних истраживања простора утврђеног подграђа Доњег града откривене су неке од калдрмисаних стаза и улица, којима се комуницирало кроз подграђе, а из њега и са осталим деловима града. Откривене стазе имају исту споменичку вредност као бедеми и значе веома

много у проучавању живота и трајања града. Главна улица, наиме колски пут који је из данашњег Дорћола водио у подграђе, пролазила је кроз Источну капију на Североисточном беду.¹¹ Ова главна комуникација, широка калдрмисана улица, на чијим се откривеним деловима налазе дубоко утиснути трагови колских точкова, делила је површину подграђа на два дела. Један део је заузимао отприлике две трећине укупне површине подграђа и простирао се од улице ка обалама Саве и Дунава, односно до приобалног бедема, а други, мањи део, био је збијен између улице и Дунавске падине. У ову главну улицу уливале су се друге мање улице, уличице и касније сокаци.

Једна од ових улица — стаза, које су се уливале у главну комуникацију, откри-

Сл. 2 — Ложиште пећи
2 — *Le foyer du poêle*

Сл. 3 — Очувани део пећи са уграђеним
каљевима

3 — *La partie conservée du poêle, avec de la
céramique émaillée*

вена је при археолошким ископавањима 1968. године.¹² Она се из главне комуникације одвајала одмах од Источне капије и текла паралелно с трасом Североисточног бедема, свакако ка капији пристаништа. Уз ову стазу, као и остале, подизане су куће за становање, од којих је једна откривена 1969. године.¹³ Захваљујући налазу ове куће и материјалу који је у њој сачуван, добијени су значајни подаци о начину становања и живота унутар подграђа у другој половини XVII века, или при самом његовом крају. С обзиром на то да су традиције у коришћеним предметима који су чинили кућни инвентар веома дуге и приметне, налаз куће и предмета у њој захтевају посебну обраду и пажњу.

Откривена кућа, као и читаво подграђе, као и сва остала утврђена и неутврђена

подграђа Београда, страдала је у пожару који је 1688, године, приликом повлачења пред аустријском војском, запалио Јеген паша.¹⁴ У јаком пожару кућа је изгорела и у урушеним и спаљеним њеним остацима могла је да се констатује њена основа, начин на који је била грађена и да се у кућном инвентару, мада у пожару доста страдалом открију керамика, алат, накит и неколико новчића. Иако је на свим откривеним предметима видљив траг пожара успело се да се реконструише око 30 керамичких судова и да се нешто од нађеног накита и делова накита конзервише. Највише су страдали нађени делови гвозденог алата.

Захваљујући околности да је простор око Североисточног бедема (одмах после аустријског освајања Београда и тежње да се застарела средњовековна фортификација оспособи за нови начин ратовања) у пројекту одређен за стварање широког земљаног насипа за постављање артиљерије, насипањем су затрпани и остаци у пожару страдале куће, онако како је остала иза пожара. Ово се односи углавном на већи део куће. Дугом и разноврсном употребом простора Београдске тврђаве, различито је коришћен и простор Доњег града. У периоду до другог светског рата, у време када је Доњи град служио за стационирање југословенске војске, један део поменутог земљаног насипа је уклоњен. Његови остаци коначно су рашчишћени приликом парковског уређења Доњег града у периоду до 1944. године. И коначно, рашчишћавањем простора око Источне капије и праћењем стазе која је ишла уз североисточни бедем, откривени су и остаци куће и систематски истражени. (Сл. 1).

То је основа бондручне куће која се састојала из две просторије (TVII). Да ли је кућа имала и уобичајени трем, није могло да се констатује. Правоугаона основа куће је једним преградним зидом делила простор на две просторије. Прва, готово квадратна потпуно је била засута слојем пожара и делимично каснијим земљаним насипом, и на тај начин се недирнута очувала. Друга, издужена просторија једним делом је била поремећена укопавањем ровова и каснијим њиховим засипањем рецентним шутом. Ипак, откривени остаци су довољни да нам пруже податке о начину становања и грађње стамбених објеката у подграђу у другој половини XVII века, као и, преко очуваног инвентара, о начину живота њихових станара.

Кућа је уз стазу била постављена по дужини, оријентисана североисток-југоза-

пад. У кућу се улазило са северозападне стране, најпре у мању просторију, а из ње у већу. На зиду 2 (види основу куће на TVII) запажају се извесни елементи који можда указују и на улаз у кућу директно са стазе. Међутим, како је на овом делу зид очуван само урушеним делом слободно ређаног каменог темеља, не може се ништа одређено рећи.

Бондручна конструкција куће била је постављена на камени темељ, укопан до различите дубине (јер тло на којем је кућа постављена није имало уједначену чврстину). Оквирни темељни зидови (зидови бр. 1, 2, 4 и 5, TVII) укопавани су до дубине од 0,80 m, а преградни зид (зид 2, TVII) до 1,20 m. Темелни зид је грађен ломљеним, слободно ређаним каменом, и то већим комадима слаганим на унутрашње и спољно лице, а ситнијим у средини (Т I). Између последњег реда темелног зида од камена и почетка ређања ћерпича, свуда су примећени, негде више негде мање, угљенисани остаци и масивних дрвених греда. На зиду бр. 1, на унутрашњем лицу, констатовани су још отисци и једне вертикалне и једне косе греде (Т I). Исто тако, у спољном лицу темелног зида од камена (зид 4) примећивало се лежиште дебеле вертикалне греде.

Како је већ речено, јак пожар у коме је кућа страдала, испекао је један део неурушеног зида од ћерпича (на зидовима 1, 3 и 4, Т VII) који нам је пружио податке о формату употребљеног ћерпича и начину његовог слагања. Једна врста употребљеног ћерпича има скоро квадратни облик, дим. $20 \times 18 \times 8$ cm, а друга је правоугаона, дим. $36 \times 28 \times 8$ cm. Уједначена дебљина употребљених ћерпича дозволила је њихово наизменично слагање. Преко каменог темеља најпре су ређани квадратни ћерпичи, затим преко њих правоугаони (својом дужином по ширини зида), преко њих опет квадратни и на крају правоугаони (својом ширином по ширини зида). Ширина зида од 0,70 m понавља се на свим оквирним зидовима, једино преградни зид (зид 3) има нешто већу ширину. Према остацима отисака греда и понеке саме греде, дало би се закључити да је под у првој просторији био од дасака, које су укуцаване преко најпре постављене арматуре од дрвених греда.

Уз североисточни зид прве просторије откривени су остаци пећи која се састојала из два дела. Један део је био правоугаони, зидан је ћерпичом и на његовој северозападној страни налазило се лежиште са отвором лучно засвођеним (Т VII Сл. 2). Судаћи по налазима каљене — кухињске

керамике око лежишта пећи, могло би се закључити да је лежиште уједно служило и као кухињско огњиште. На правоугаони зид од ћерпича, с југоисточне стране прислоњен је други део пећи, квадратне основе. Стопа овог квадратног дела зидана је опекама дим. $27 \times 27 \times 4$ cm. У квадратну стопу пећи, са све три видљиве стране (сл. 3, Т VIII) уграђени су, шамотом везани, зелено глеђосани пећњаци, у три реда по три. После трећег реда уграђених пећњака, пећ је добијала цилиндричан облик (TVIII). Судаћи по броју нађених целих, уломљених и фрагментованих пећњака, пећ је имала знатну висину. Међу урушеним деловима пећи нађен је и један цилиндричан пењак који се својим обликом разликује од осталих и за који се може претпоставити да је био употребљен на завршетку пећи (Т V4).

Уз преградни зид, наспрам пећи, констатовано је удубљење облепљено премазом блата измешаног са сламом. У углу, између зидова 2 и 3, констатована је јама пречника 0,30 cm и исто толике дубине. Аналогно организацији простора унутар муслиманских кућа, можда би се смело претпоставити да је овај део просторије служио за бању-купатило.

Исто тако, судаћи по поменутих налазима кухињске керамике, као и једног крака гвоздених машица око лежишта пећи, можда би се овај део могао сматрати кухињом, која је од осталог дела просторије била одељена неком лаком преградом. Ово би поткрепљивало удубљење у делу пећи с лежиштем (Т VIII, основа).

Друга просторија само делимично даје податке. Сем што су, праћењем остатака темелног зида, добијени подаци о величини ове просторије, остали подаци недостају. Евидентно је да је под у овој просторији био нешто виши од претходне. Два дубље укопана камена можда представљају остатке подупирача главне дрвене греде, која је носила кровну конструкцију.

Налази великог броја кованика потврђују обилато коришћење дрвене грађе, а кованице с јако проширеним главама указују на могућност дрвене таванице.

Слој пожара у првој просторији био је доста дебео, а како је ово била радна просторија, то се у њој, приликом пожара, затекло највише предмета. Највећи број нађених предмета односи се на керамику, која је била расута у просторији, углавном на два места. Једно место је већ спомињани део просторије између зида 1 и пећи, а друго место је испред зида 4. На овоме месту, по распореду нађених керамичких судова и осталих предмета (алата), добија

се утисак да су се сви ови предмети срушили с полице на којој су стајали.

Међу нађеном и углавном реконструисаном керамиком¹⁵ наилазимо на све облике посуда и судова потребних у домаћинству. А по начину израде, судови се могу издвојити на рађене ручним колом и оне рађене на ножном колу, што их уједно дели на кухињску и стону керамику.

Керамика рађена на ручном колу је типична кухињска, каљена керамика у којој се јело припремало директно на огњишту. Заступљена је с девет керамичких судова, и то пет лонаца без дршке, два лонца с дршком, једном тавом и једним поклопцем. Судови су рађени од песковите земље с приметним додатком „врсте“ туцаног кварца. Пет од нађених лонаца имају на дну печате, што им, сем других карактеристика, такође потврђује начин на који су израђени, односно уз употребу ручног кола.

ТАВА. Израђена је од песковите, посне земље с додатком врсте, крупније туцаног кварца. Каљена је. Има широко равно дно, косо развраћене зидове благо повијене „на унутра“ код завршетка отвора. Ваљкаста мања дршка, постављена само на једну страну, прелази висину отвора и скоро се кружно савија до средине висине зида таве. На дну, као и на зидовима таве, видљиви су директни утицаји излагања ватри.

Висина 7 cm, пречник отвора 33,2 cm, пречник дна 23 cm.

Инв. бр. II 1676.¹⁶ Табла IV, 1; сл. 4.

ЛОНАЦ. Песковита земља с додатком врсте. Широка равна стопа са отиском печата. Од стопе се косо шири трбух с нарочито избоченим раменом, које се косо сужава према развраћеном отвору. Са унутрашње стране отвора наглашен је жљеб за поклопац. Суд је каљен, међутим основна мрка боја каљених судова изгубила се накнадним печењем у пожару од којег је добио црвенкасту боју. Печат на дну: круг с крстом, између чијих је кракова цвет са осам латица.

Висина 12,8 cm, пречник отвора 18,5 cm, пречник дна 11,8 cm.

Инв. бр. II 1649. Табла IV, 2; сл. 5.

ПОКЛОПАЦ. Израђен је од исте глине као претходни лонац. Додатак крупно туцаног кварца видљив је по површини поклопца. Равна проширена дршка косо се шири до отвора који је нешто повијен „на унутра“, и уклапа се у жљеб на отвору претходног лонца. Испод дршке поклопца,

налази се отвор начињен зарезом ножем, кроз који је излазила пара приликом кувања. Трагови каљења.

Висина 6 cm, пречник отвора 17 cm, пречник дршке 6 cm.

Инв. бр. II 1651. Табла IV, 7.

ЛОНАЦ. Израђен од песковите глине с великим процентом додатка врсте која је видљива по површини суда. Равна стопа, благо избочен трбух, косо развраћен врат. На дну суда отисак печата; круг у којем је учртан квадрат издељен на неједнаке троуглове. Печат у дрвеном кругу кола није прецизно урезан, што се примећује на отиску (Табла VI, 2). Суд је каљен. На унутрашњој страни суда видљиви су трагови технике „зидања“.

Висина 21,5 cm, пречник отвора 14,5 cm, пречник дна 12,5 cm.

Инвентарски број II 1650. Табла IV, 3.

ЛОНАЦ. Мањи лонац израђен од песковите земље с додатком врсте (ситније туцаног кварца). Равна широка стопа, благо заобљен трбух косо се сужава у врат. Благо развраћен отвор, посувраћен, „на унутра“, с наглашеним жљебом за поклопац. На дну лонца отисак печата: круг с крстом чији се краци спајају с линијом круга (Табла VI, 3). Две трећине горње површине суда орнаментисане су с пет редова урезане једночлане таласасте линије. Каљен.

Висина 13,5 cm, пречник отвора 11,2 cm, пречник дна 10 cm.

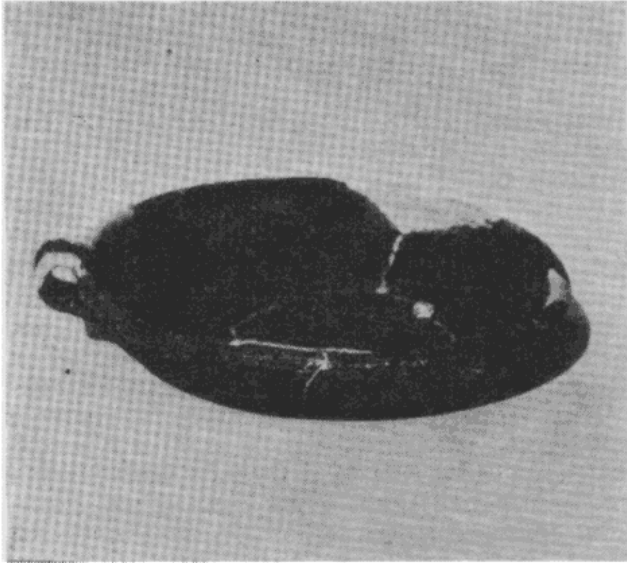
Инв. бр. II 1653. Табла IV, 4; сл. 6.

ЛОНАЦ. Израђен од песковите земље с великим процентом врсте која се примећује на површини суда и даје му грубу, рапаву површину. Нешто сужена равна стопа, издужено тело, високо несиметрично избочено раме, благо развраћен отвор. Нешто испод рамена орнамент у виду накнадно налепљене врпце прилепљене уз тело суда притискањем прстом. Несиметричан облик. Каљен.

Висина суда 28 cm, пречник отвора 17,7 cm, пречник дна 12,7 cm.

Инв. бр. II 1646. Табла IV, 6; сл. 7.

ЛОНАЦ. Израђен од песковите глине с великим додатком врсте, што се исказује рапавом, грубом површином суда. Равна, широка стопа, заобљен трбух, јако бокасто

Сл. 4 — Тава — каљена керамика

4 — *La poêle — la céramique trempée*

раме и развртаћен отвор са жљебом за поклопац. Каљен.

Висина 17,5 cm, пречник отвора 24,2 cm, пречник дна 15 cm.

Инв. бр. II 1648. Табла IV, 8.

ЛОНАЦ С ЈЕДНОМ ДРШКОМ. Израђен од песковите земље с великим додатком врсте. Равна стопа, издужено тело, ви-

Сл. 5 — Лонац — каљена керамика

5 — *Le pot — la céramique trempée*

соко раме, косо развртаћен отвор са жљебом за поклопац. Тракаста дршка полази од отвора, прелази његову висину и спаја се с трбухом на првој трећини висине суда. На дну суда отисак печата: шестокрака звезда у кругу (Табла VI, 4). Каљен. Накнадним печењем у пожару добио црвену боју.

Висина 24,5 cm, пречник отвора 16 cm, пречник дна 13,4 cm.

Инв. бр. II 1645. Табла IV, 5; сл. 8.

ЛОНАЦ С ЈЕДНОМ ДРШКОМ. Израђен од песковите земље с великим процентом додате врсте, видљиве по површини суда. Равна стопа, издужено, благо заобљено тело, високо раме, благо развртаћен отвор са жљебом са поклопац на унутрашњој страни који на спољашњој страни прати пластична профилација. Тракаста дршка прелази висину отвора и спаја се с трбухом на првој трећини висине лонца. На дну суда печат: круг са четири сегмента који се не додирују (Табла VI, 5). Каљен. Суд је наћен испуњен до половине кречом.

Висина 24 cm, пречник отвора 16,5 cm, пречник дна 12,5 cm.

Инв. бр. II 1644. Табла IV, 9; сл. 9.

Керамика израђена на ножном колу разликује се у фактури што је, опет, зависно од намене суда и његове касније употребе. У вези са овим, у кући су наћени судови израђени од различитих врста глине, као од масне глине, која при печењу добија црвену боју, од беле глине, и црне тестије за воду. Исто тако, наћене су и две посуде од мајолике и једна од каменине.

МАЊА ЋАСА (зделица) од мајолике. Прстенаста плитка стопа, танки зидови косо се шире према танких ивица. Приликом печења, основна глазура (као и евентуални орнамент) је уништена.

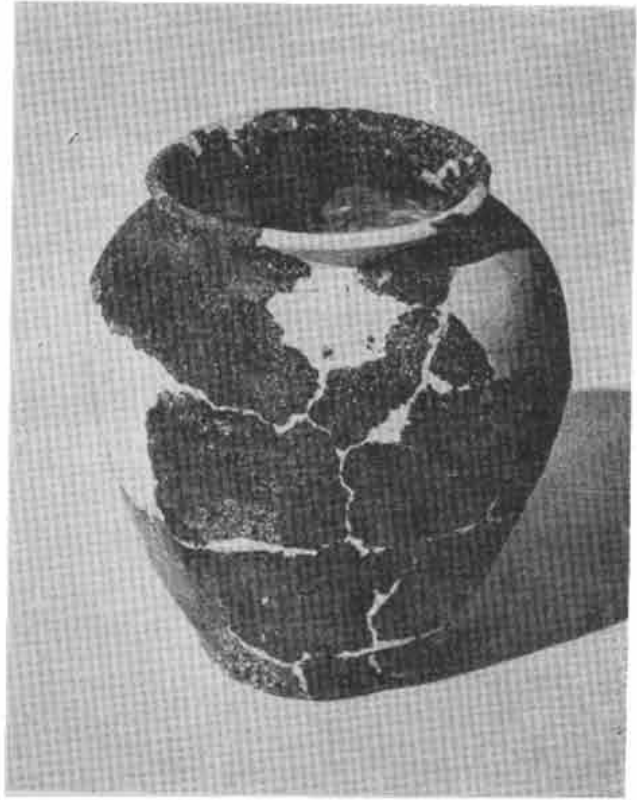
Висина 6 cm, пречник отвора 13 cm, пречник стопе 5,5 cm.

Инв. бр. II 1672. Табла I, 1.

ШОЉА. Мајолика. Ниска, сасвим плитка прстенаста стопа, благо заобљен реципијент. Једна ваљкаста дршка, савијена под оштрим углом, спаја два дела ивица отвора. Зидови танки. Посуда је приликом пада с места где је била постављена пре пожара разбијена и њени делови су се расули по првој просторији, на неколико места где су били изложени неуједначеном деловању ватре приликом пожара.

Сл. 6 — Лонац — каљена керамика
6 — Le pot — la céramique trempée

Сл. 7 — Лонац — каљена керамика
7 — Le pot — la céramique trempée

Сл. 8 — Лонац — каљена керамика
8 — Le pot — la céramique trempée

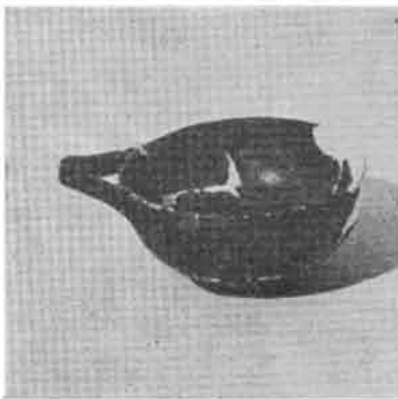

Сл. 9 — Лонац — каљена керамика
9 — Le pot — la céramique trempée

Неки делови су сасвим изгорели, а на неким се запажају тонови боје, па чак се и орнамент назире. Спољни део посуде има кобалт-плаву боју, а са унутрашње стране се смењују појасеви окер и светлоплаве боје. Централни мотив, у средини шоље је цвет чије латице су изведене слободним потезима четкицом у црвеној боји. Преко цвета запажају се линије шрафуре изведене плавом бојом. Истом црвеном бојом као код цвета, изведене су линије по ширини дршке.

Висина 5 cm, ширина отвора 10,2 cm, пречник стопе 5 cm.

Инв. бр. II 1663. Табла V, 6; сл. 10.

Сл. 10 — Шоља од мајолике
10 — La tasse en majolique

Сл. 11 — Бочица од каменине
11 — Le flacon de pierreries

Сл. 12 — Сланица
12 — La salière

БОЧИЦА. Каменина, сасвим изгорела у пожару. Равна стопа, бокасто тело од рамена се скоро равно повија до отвора.

Висина 4 cm, пречник отвора 2,5 cm, пречник дна 2,7 cm.

Инв. бр. II 1688. Табла сл. 11.

ЋАСА. Израђена од масне земље. Мала прстенаста стопа, зидови доста дебели. Ивица отвора хоризонтално проширена с дубље урезаним кружним линијама. Са унутрашње и само делимично спољне стране, ћаса је глеђосана. Основна боја глеђи оштећена је при пожару.

Висина 7,2 cm, пречник отвора 17,2 cm, пречник стопе 5,6 cm.

Инв. бр. II 1667. Табла I, 2.

ЋАСА. Мања ћаса од масне глине, црвено печене. Мања прстенаста стопа, благо заобљени зидови, ивице отвора задебљали.

Ћаса је била енгобирана и глеђосана. Оригинална боја глеђи страдала у пожару.

Висина 6,3 cm, пречник отвора 12 cm, пречник стопе 5,8 cm.

Инв. бр. II 1664. Табла I, 3.

ЗДЕЛА. Биконична здела с незнатно посувраћеним отвором. Стопа оштећена, свакако била прстенаста. Добра, масна глина. Горњем у пожару страдала оригинална боја глеђи.

Висина 6,8 cm, пречник отвора 17 cm, пречник стопе 5,7 cm.

Инв. бр. II 1668. Табла I, 4.

ЋАСА. Сасвим мала ћаса. Плитка прстенаста стопа, плитка реципијент. Ивица отвора проширена, споља орнаментисане зарезима. Оригинална боја глеђи уништена у пожару.

Висина 4 cm, пречник отвора 10,3 cm, пречник стопе 4,2 cm.

Инв. бр. II 1971. Табла I, 5.

ЧАНАК. Израђен од масне глине, црвене боје при печењу. Плитка прстенаста стопа, заобљен реципијент завршава се развраћеним отвором. Чанак је глеђосан, глеђ страдала у пожару. На спољној страни чанка, накнадно, приликом употребе, урезан знак својине: неправилан круг, косом линијом подељен на два неједнака дела.

Висина 4 cm, пречник отвора 15,6 cm, пречник стопе 6,4 cm.

Инв. бр. II 1665. Табла II, 1.

ЧАНАК. Израђен од масне глине, црвено печене. Широка прстенаста стопа,

Сл. 13 — Глеђасана мала тестија

13 — *La cruche à l'eau émaillée*

Сл. 14 — Крчаг

14 — *La jatte*

Сл. 15 — Крчаг

15 — *La jatte*

Сл. 16 — Ђупица за кисело млеко

16 — *Le cruchon pour le lait caillé*

нешто дубљи реципијент, косо развращен отвор. Чанак је био глеђосан, глеђ уништена у пожару.

Висина 4,4 cm, пречник отвора 14 cm, пречник дна 7 cm.

Инв. бр. II 1670. Табла II, 2.

ЧАНАК. Израђен од масне глине. Висока прстенаста, шупља стопа, коси зидови реципијента. Отвор косо развращен, са благим повијањем „на унутра“. Дебели зидови. Запажају се остаци зелене глеђи на фрагментима који су били изложени слабијој температури.

Висина 5,6 cm, пречник отвора 15,6 cm, пречник стопе 6,4 cm.

Инв. бр. II 1668. Табла II, 3.

ЧАНАК. Направљен од масне глине. Прстенаста, нешто искошена стопа, благо заобљен реципијент, косо развращен отвор. Очувана боја тамнозелене глеђи. На спољашњој страни чанка, накнадно у току употребе урезан знак својине: крст.

Висина 6 cm, пречник отвора 18,5 cm, пречник стопе 5,7 cm.

Инв. бр. II 1669. Табла II, 4.

СЛАНИЦА. Мала сланица проширене кружне стопе, која се ваљкасто уздиже до реципијента у облику зделице. Читава посуда била је глеђосана споља и изнутра тамнозеленом и жућкастом глеђи која се назире после горења у пожару. Отвор пластично наглашен задебљањем.

Висина 6,8 cm, пречник отвора 8,4 cm, пречник стопе 5,5 cm.

Инв. бр. II 1661. Табла III, 1; сл. 12.

ТЕСТИЈА. Мања тестија израђена од добро припремљене масне глине. Равна стопа од које се заобљено шири трбух и сужава према врату с равним отвором. Пластично задебљање на врату продужава се у ваљкасту дршку, која се завршава на средини суда. Суд је глеђосан тамнозеленом бојом, преко које су нанети орнаменти у виду листове шишарке, жутом бојом.

Висина 19,5 cm, пречник отвора грлића 2,2 cm, пречник дна 6,3 cm.

Инв. бр. II 1662. Табла III, 3; сл. 13.

КРЧАГ. Израђен од добро припремљене масне глине, која је при печењу добила црвену боју. Равна, нешто виша стопа,

бокаст трбух, издужен врат, равно завршен. Ваљкаста дршка, жљебљена по средини спаја средину врата с трбухом суда. Крчаг је неглеђосан, сем венца отвора, који има тамнобраон боју глеђи.

Висина 16,7 cm, пречник отвора 6,7 cm, пречник дна 6,8 cm.

Инв. бр. II 1657. Табла III, 4; сл. 14.

КРЧАГ. Направљен од добро припремљене масне глине, која је при печењу добила црвенкасто-жути тон. Равна стопа, једва наглашена облина трбуха прелази у издужени врат нешто мало развращен. Отвор завршен пластичним задебљањем, по коме су дубоко урезане две кружне линије. Дршка овалног пресека спаја средину трбуха са ивицом отвора. По врату крчага овлаш урезане три кружне линије на растојању од 1,4 cm. Слаба безбојна глеђ са унутрашње стране, спољна страна енгобирана.

Висина 16 cm, пречник отвора 11,7 cm, пречник дна 7 cm.

Инв. бр. II 1652. Табла III, 5; сл. 15.

ЋУПИЦА. Ћупица за кисело млеко, равне стопе, благо заобљеног трбуха, који се сужава према косом врату с навише извијеним отвором и жљебом за поклопац на унутрашњој страни. Две трећине ћупице орнаментисане су са четири шире урезане хоризонталне, двочлане линије на растојању од по 2,4 cm. Унутрашња површина ћупице глеђосана светлијом а споља тамније зеленом глеђи.

Висина 16 cm, пречник отвора 9,5 cm, пречник дна 7 cm.

Инв. бр. II 1656. Табла III, 6; сл. 16.

СВЕЋЊАК. Израђен од масне глине, црвене боје после печења. Зидови дебели, израда доста груба. Звонаста, кружног пресека, стопа косо се сужава. Украшена је хоризонталним пластичним канелурама. Свећњак је на средини сужен, а при дну проширен. Горњи део изведен је као плића зделица, из чије се средине уздиже стубић за свећу. Стубић за свећу и проширење под њим били су глеђосани. Глеђ уништена у пожару. Стопа је са унутрашње стране шупља, грубо рађена, појачана намазима глине ради стабилности. Стопа делимично енгобирана.

Висина 16 cm, пречник отвора стубића 3,6 cm, пречник стопе 10,2 cm.

Инв. бр. II 1658. Табла V, 1; сл. 17а.

СВЕЋЊАК. Израђен од добро припремљене масне глине, местимично енгобиран. Звонаста, масивна стопа проширена на крају, а издужена у горњем делу. Горњи део свећњака моделован у облику зделе из које се издиже стубић за свећу. Доста груба израда. Унутрашњост стопе појачана намазима глине ради стабилности. Горњи део свећњака и стубић зелено глеђосани.

Висина 18 cm, пречник отвора стубића 3 cm, пречник стопе 11 cm.

Инв. бр. II 1659. Табла V, 3; сл. 17b

СВЕЋЊАК. Равна стопа проширена у виду зделе из које се уздиже стубић за свећу. Израђен од масне глине, енгобиран, зелено глеђосан с траговима пожара.

Висина 9 cm, пречник отвора стубића 3 cm, пречник стопе 12 cm.

Инв. бр. II 1660. Табла V, 2; сл. 17c.

ТЕСТИЈА. Фрагментована тестија израђена од масне глине, глеђосана. Равна стопа, бокаст трбух, широк грлић. На једној страни дршка, на другој сисак. Суд је, пре глеђосања прозирном жутом глеђи, орнаментисан бојеним мотивом у облику полумесеца с којег се сливају трепље на све стране. Није имао довољно елемената за реконструкцију.

ЛОНАЦ. Израђен од добро пречишћене беле земље, танких зидова. Равна стопа, издужено тело с наглашеним проширењем, благо избоченог трбуха, који се косо сужава према врату и завршава јако развраћеним ободом, косо извученим наниже. Спољна површина суда орнаментисана је хоризонталним канелурама. Унутрашњи део лонца, као и развраћени обод глеђосани су тамномрком глеђи. Ваљкаста дршка полази од развраћеног отвора и завршава се на врату.

Висина 24,5 cm, пречник отвора 11,5 cm, пречник дна 12,5 cm.

Инв. бр. II 1675. Табла IV, 10; сл. 18.

ТЕСТИЈА. Израђена од масне, добро припремљене глине, која је приликом печења добила црвену боју. Равна стопа, косо навише проширен трбух до избоченог рамена. Раме се косо сужава према врату-грлићу, пластично моделованом. Масивна, жљебљена дршка полази од средине грлића и завршава се на рамену. Три танке урезане хоризонталне линије постављене су на трбуху као једини орнамент.

Висина 35,5 cm, пречник отвора 9 cm, пречник дна 11 cm.

Инв. бр. II 1647. Табла III, 2; сл. 19.

ТЕСТИЈА. Фрагментована тестија, исте израде као претходна. Имала је нешто мање мере.

Инв. бр. II 1677.

ЦРНА ТЕСТИЈА. Фрагментована црна тестија, израђена од добро припремљене глине. Танких зидова и одличног печења. На очуваним деловима налази се орнамент вишечлане таласасте линије.

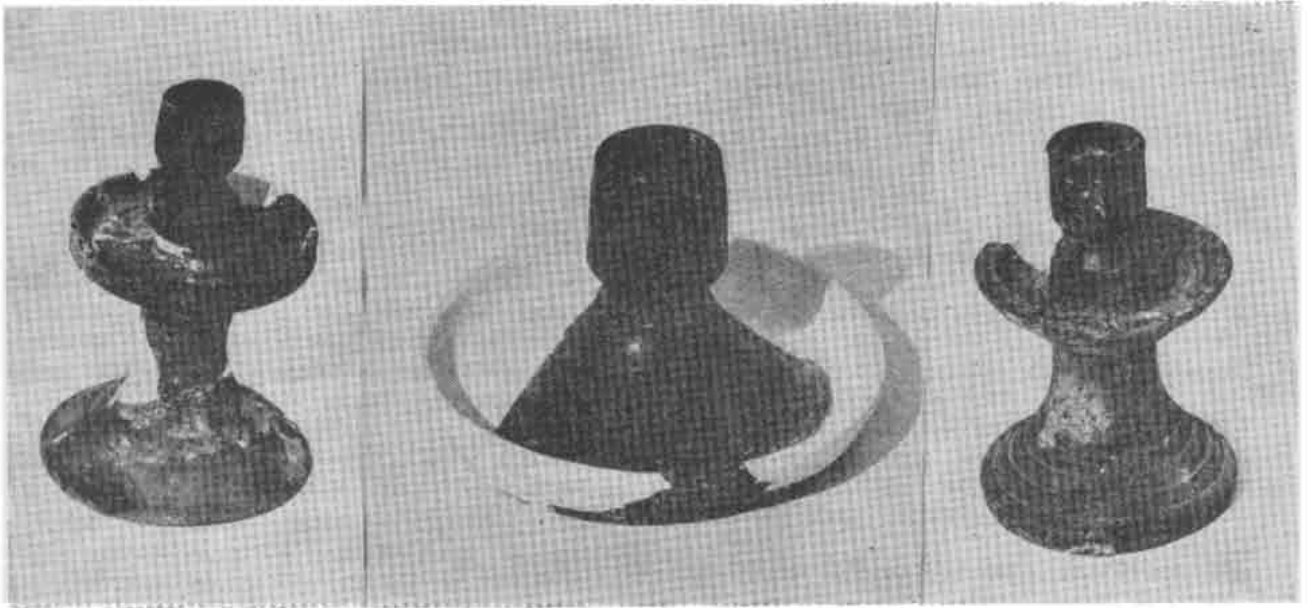
ЦРНА ТЕСТИЈА. Фрагментована тестија исте фактуре као претходна.

Међу нађеним керамичким судовима и посудама, у откопаној кући из друге половине XVII века заступљени су многобројни облици и разноврстан начин израде, тако да све заједно даје изванредне могућности како за сагледавање појединачних облика и начина њихове израде, исто тако и за тражење њихових ранијих и каснијих аналогја.

Посебно су интересантни лонци, тава и поклопац, који припадају кухињској-каљеној керамици. У етнографској грађи проучавани су судови ове врсте са краја XIX и почетка овог века.¹⁷ Налаз ове керамике, на исти начин израђене и обликоване још два, па и два и по века раније, указује на то да је стари начин одабирања врсте глине, начина израде посуда и њихових облика задржан од раносредњовековне словенске керамике.¹⁸

И за раносредњовековну словенску керамику, као и за каснију каљену керамику, бира се песковита посна глина, којој се према потреби додаје врста. И код једне и код друге керамике, судови се израђују ручним колом код којег се врло често, на горњој површини мањег круга, налази урезан печат за центрарање посуде¹⁹ а отисак остаје на дну посуда у виду различитих печата. После печења, и једни и други лонци се кале, при чему им по спољној површини остају тамније мрке флеке. Навешћемо и последњу подударност раносредњовековне и касније каљене керамике, а то су облици и начин профилисања отвора.

Све заједно говори да су се у крајевима који су дуго остали изван јачег утицаја другог начина израде керамике, очувао донет начин вековима употребљаван, а до крајева и места где се керамика израђивала помоћу ножног кола, силазила кара-

Сл. 17 — Свећњаци

17 — *Les chandeliers*

Сл. 18 — Лонац од беле глине

18 — *Le pot d'argile blanche*

Сл. 19 — Тестија

19 — *La cruche*

ванима приликом вашара. Као познато квалитетно и гарантовано издржљиво посуђе за кување на огњиштима, ово посуђе се куповало и употребљавало у свакоднев-

ном животу. Њихов квалитет често су гарантовали и печати.

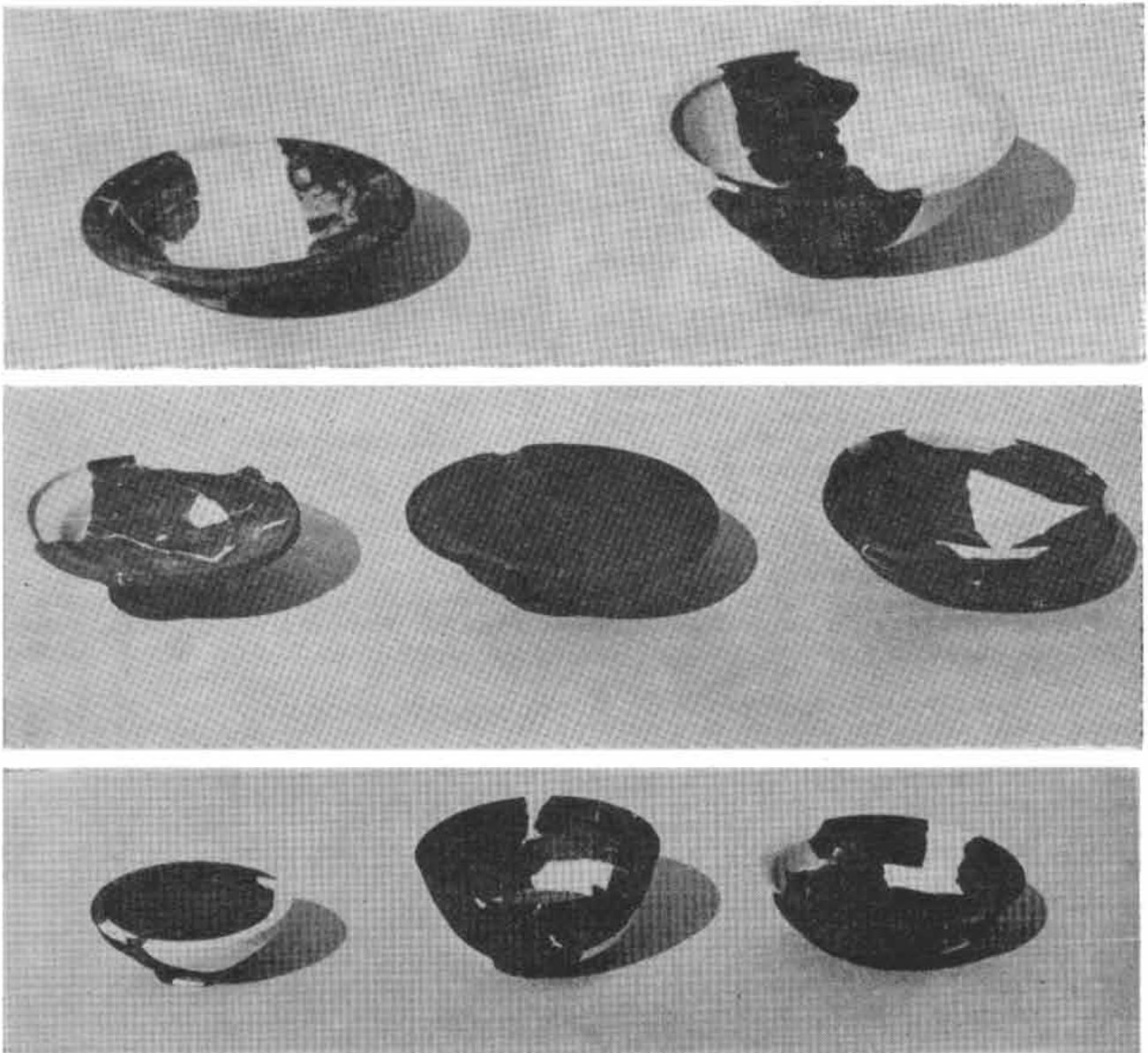
Не улазећи овом приликом ниукакву дубљу анализу, овог за сада усамљеног

налаза кухињске керамике у затвореном налазу и у оваквом броју, у слојевима цивилног насеља београдског Доњег града, скренућемо само пажњу, да се по својим облицима, начину израде, па и печатима, судови нађени у Београду могу повезати с ручно рађеном, каљеном керамиком из околине Баковице (бокасти лонци, табла IV, 2, 8, сл. 5) и Новог Пазара и Титовог Ужица (лонци са издуженим телом, табла IV 3, 5, 6, 9 и, с печатима, табла IV, 4, 5 и 9) проученом у нашој етнографској литератури.²⁰

Појаву ове керамике на Балканском полуострву, посебно на територији Југо-

славије, и њено дуго чување у одређеним крајевима у оквиру граница новијег штокавског дијалекта²¹ повезану с неким другим етнолошким појавама на терену, свакако треба посебно истраживати и проучавати, уз коришћење свих пратећих дисциплина и материјала, а резултати ће неминовно довести до њене почетне појаве и њених носилаца.

Што се тиче керамике рађене на ножном колу, код ње такође налазимо аналогije са облицима доста ранијим и можемо да пратимо њихову промену и прила-

Сл. 20 — Ћасе и чанци

20 — Les vases et les écuelles

гођавање потребама. Тако се, у овом периоду, повећава број ћаса и чанака (сл. 20), као неопходних у свакодневnoj употреби, а здела је нешто ређа. Међу разноврсним облицима бокала, који зависе од порекла мајстора и његове вештине, примећује се и облик (сл. 14) који вуче свој изглед из средњовековне керамике (сл. 21).

Исто се запажа и код тестија, које добрим делом подсећају на ову врсту судова из слојева угарског Београда, а највећа им је разлика у употреби врста глине и дебелини зидова посуда.

Разноликост керамичких примерака нађених у кући указује и на разнолико керамичко тржиште и производњу, који су, или у самом граду израђивани, или набављани на вашарима и пијацама, посредством грнчара из разних крајева.

До сада, у самом граду нису нађене пећи за печење керамике, нити било какав податак о грнчарским радионицама. Међутим, налази облика и то фактуре која је истоветна у великом броју фрагментованих и целих судова, указује да су грнчарске радионице морале постојати и у утврђеном делу насеља, још у средњем веку, а касније су могле бити размештене и по малама вароши.

Прикупљен керамички материјал на простору Београдског града представља драгоцене податке, не само за проучавање градске керамике, њен развој и утицаје под којима се развијала, већ и о тржишту, кретању керамике у град и из града, о месту ове керамике и њеном утицају на остале градове. Јасно је да се проучавању ове керамике мора обратити посебна пажња, посебно на период од 1521. године, и пратити поступни развој све до најскоријих дана.

Међу керамичке производе, мада сасвим друге намене, спадају и луле и керамички пећњаци.

Нађене су две луле, од којих је једна од масне, fine глине, енгобирана. Има издужен камишлук, реципијент у доњем делу проширен, одакле се вертикално диже са осмострано издељеном површином (сл. 22). Друга лула је црвенкасте боје, кратког камиша, прстенасто проширеног и бокастог реципијента. Овај тип луле је најчешћи међу налазима лула на Београдском граду. Најједноставнији је по изради, а вероватно је био и најјефтинији.

Сви пећњаци, нађени ин ситу, у пећи и у шуту урушене пећи уједначеног су облика, сем завршног пећњака. Пећњаци имају конични облик са пластичним испустом по средини. Сви су глеђосани зеле-

Сл. 21 — Средњовековни бокал, Београдски град

21 — *La vase de Moyen Age, la ville de Belgrade*

ном бојом на унутрашњој страни, а споља само део равно развращеног отвора. На неким се запажа енгобирање пре глеђосања. Разлика у нађеним пећњацима је једино у висини (од 6—7 cm.) и у пречнику отвора (који варирају од 9—13,5 cm.). Један број

Сл. 22 — Лула

22 — *La pipe*

пећњака инвентарисан је под бројевима II 1784—1793 (сл. 29).

Завршни пећњак има цилиндричан облик, пластичан испуст на једном делу, ближе отвору. Док су претходни пећњаци употребљавани тако да им је унутрашња страна била видљива, код овог пећњака је обратно: припремљен је тако да видљив буде проширени део завршетка који је и орнаментисан. Широко развучена кружна површина његовог завршетка зарезима је орнаментисана по ивици, а читава површина је орнаментисана наизменичним смењивањем хоризонталне и таласасте линије (сл. 23). Нађен је још један пећњак (табла V, 5), без икаквих трагова шамота или горења. Оба краја су му затворена, један је перфориран по одређеном цртежу. Само је овај део зелено глеђосан. Интересантно је да се у културним слојевима овога периода наилази на фрагменте оваквог пећњака, чак и браон глеђосане, што се не запажа код оне друге врсте пећњака. Они су увек зелени, и само у интензитету боје постоји разлика. Међутим, у овом случају ради се о пећњаку који је употребљаван у декоративне сврхе.

Поред напред изложених керамичких производа, у кући су нађени још остаци алата и алатки, метални делови ношње, нешто накита и неколико новчића, који су у пожару јако страдали и један део њих је остао неупотребљив за идентификовање.

При чишћењу пода уз зид 1, сакупљено је 56 перли од стаклене пасте. Све су уједначеног, овалног облика, сем две које се биконичне (сл. 24). Каква је права боја пасте била, немогуће је закључити после утицаја ватре.

Поред перли од стаклене пасте, од овог материјала нађене су и гривне. Једна је дечја (сл. 25) од пасте тамно зелене боје, а друге две су фрагментоване, по ширини лука види се да су за одрасле особе. Један фрагмент је од тамноплаве, скоро црне пасте са нанетим пругама од окер, смеђе и жуте пасте (сл. 25). Други фрагмент је од пасте мрке боје са мрљама зелене боје оивичене жутом, као орнаментом.

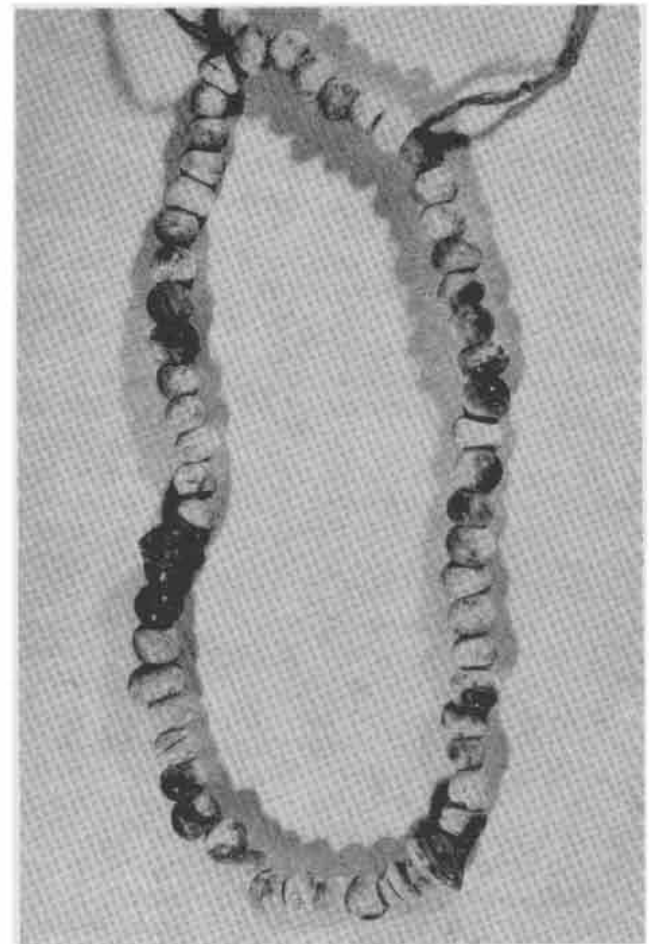
На поду су нађена и два привеска. Један је од олова, у ствари оловни печат секундарно употребљен за ниску, што се најбоље види да је рупица за низање пробушена а да се није водило рачуна о његовом ранијем орнаменту и натпису који има (сл. 26а). Други привесак је од бронзаног лима, овалног облика. Са наличја је алка за ношење, а на лицу урезан орнамент. Централни орнамент је урезан ква-

Сл. 23 — Пећњаци

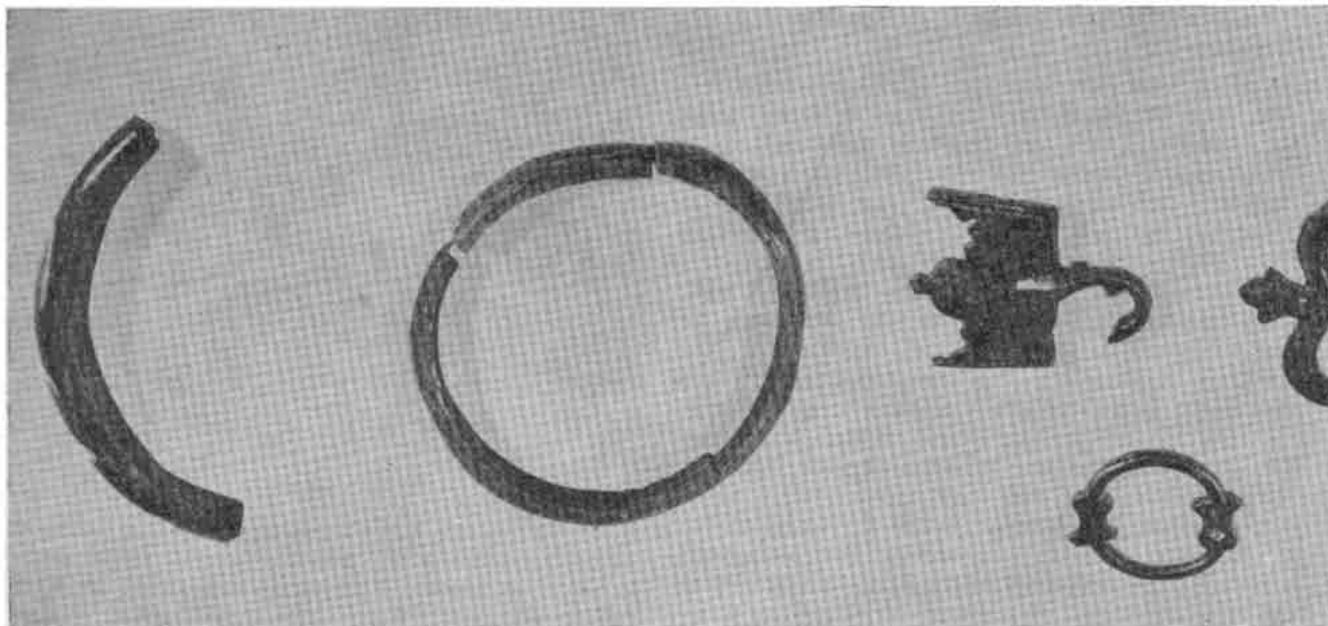
23 — *Les fours*

драт подељен на 36 мањих квадратића, у којима се налазе урезани знаци који подсећају на знаке арапског писма, и можда представљају стилизоване остатке некадашњих записа урезиваних на амулетима. Око централног квадрата угравирани су орнамент листића изнад и испод, а са стране цик-цак линијама (сл. 26б).

Сл. 24 — Ниска

24 — *Le collier*

Сл. 25 — Гривне од стаклене пасте и делови појаса

25 — Les bracelets de pâte de verre et les fragments de la ceinture

Приликом чишћења слоја пожара директно изнад пода, нађени су делови појаса, сви израђени од бронзе. То су, у ствари, појединачне копче или њихови делови. Рађени су техником ливења, а затим орнаментисани урезима (сл. 27).

Од алата и алатки, у кући су нађени, у пожару јако оштећени делови косе, тес-терс, лопате, мотике, секире. Од алатки нађена су два ножа, два крака машица (сл. 28) брус, ченгеле, делови ланца. Интересантан налаз чине три предмета, један тег и два калибра од печене земље, који су се употребљавали у ужарском занату (сл. 29).

Међу новцима који су налажени приликом чишћења слоја пожара могли су, после конзервације, да се прочитају само неки од њих. Остали су толико пожаром уништени да их је било немогуће идентификовати више од констатовања да се ради о угарском и неколико примерака турског новца.

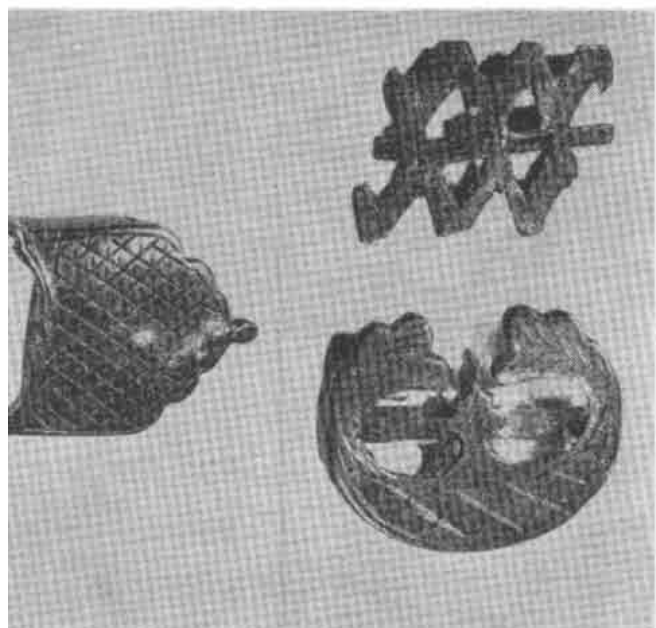
Од идентификованих новчића, неопходно је напоменути да се у слоју у који је кућа укопана налази на угарски новац Рудолфа II (1567—1608), а у слоју пожара на новац Леополда I из 1683. године.

Из изложеног материјала који је део кућног инвентара једне од многих кућа насеља у Доњем граду, покушали смо да скренемо пажњу на материјал овога периода и његове вредности за изучавање ма-

теријала аналогног и старијег и млађег од њега. Уједно, овај материјал, као делимично и остаци куће, показују да се сакупљањем података може много сазнати не само о покретном материјалу као таквом, већ преко њега и о свему осталом, што карактерише живот у насељу, начину становања, начину живота, занимањима којима су се бавили његови становници, занатима које су неговали, и друго.

Овако бројно нађени предмети кућног инвентара у затвореној целини, са могућим тачним хронолошким одређењем, значе веома много за даља проучавања, посебно керамичких налаза на која се налази приликом археолошких ископавања Београдског града. Они нам омогућавају, да још једну недовољно познату керамичку групу тачно одредимо и да у њој тражимо аналогije са ранијим и каснијим материјалом и на тај начин отпочнемо изучавање поступног развоја појединих облика и пратимо њихово прилагођавање новим потребама и новом начину живота.

Вероватно ће овај налаз помоћи и бити од користи и осталим археолозима који се баве проучавањем континуитета насеља унутар утврђених простора тврђава чија су временска трајања, као и услови под којима су трајале и у њима живело, били ако не истоветни Београдском граду, а оно бар слични.

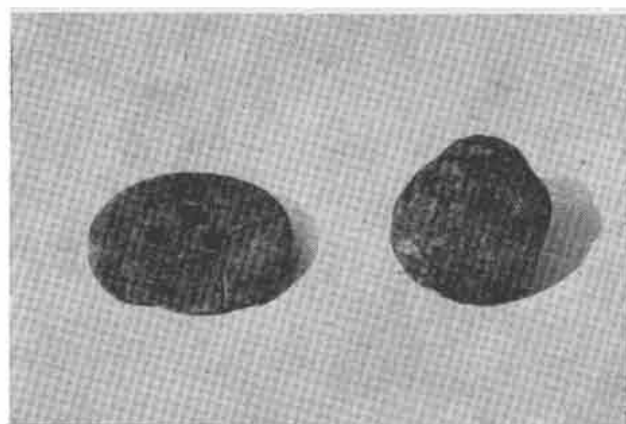
Сл. 26 — Оловни привесак
26 — Le pendentif de plomb

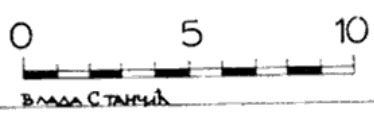
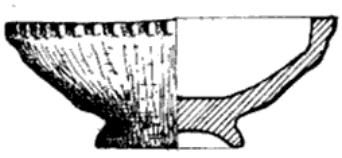
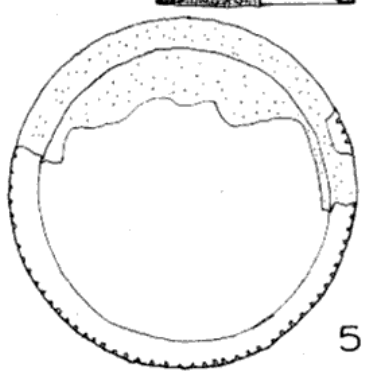
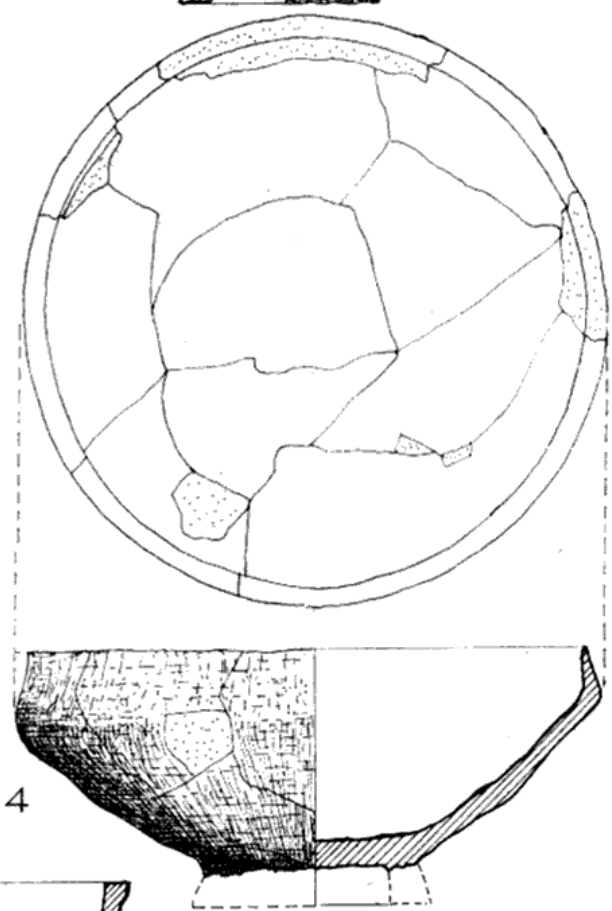
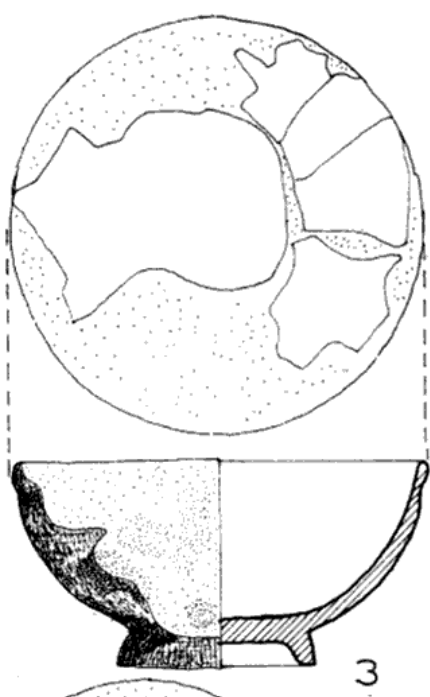
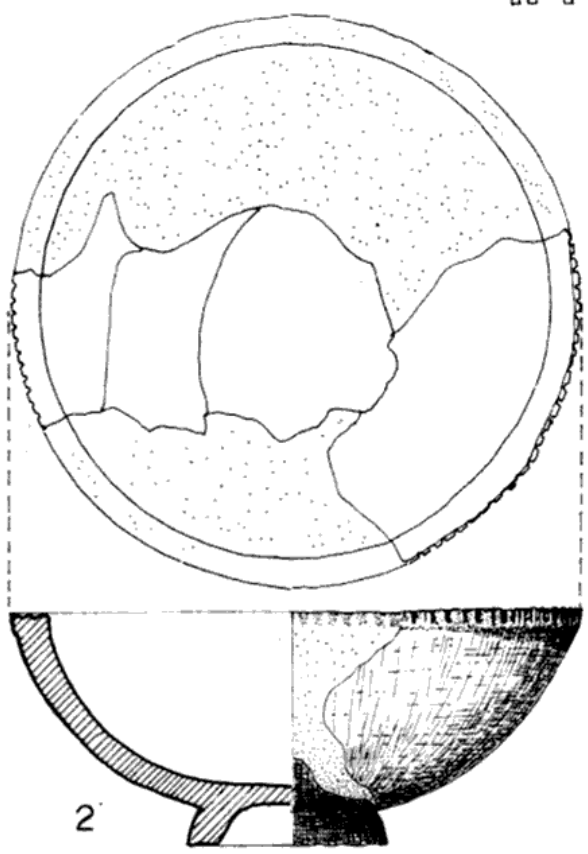
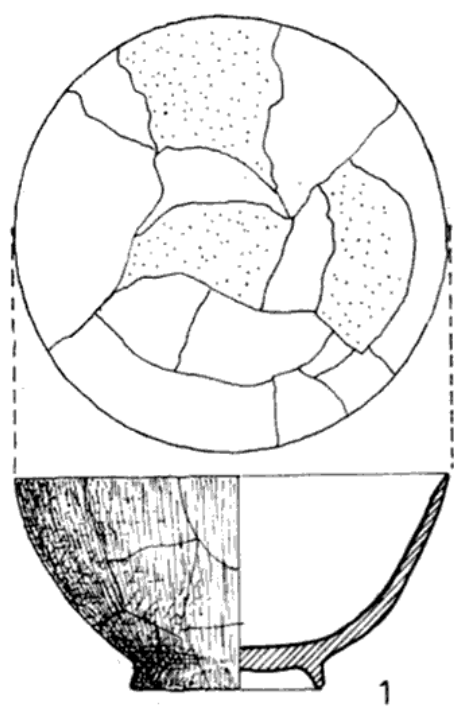
Сл. 27 — Привесак од бакра (лево)
27 — Le pendentif de cuivre (gauche)

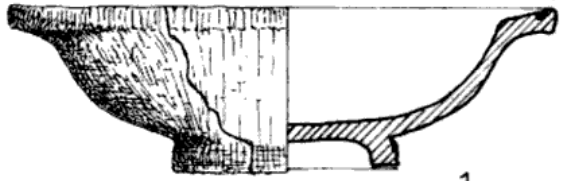
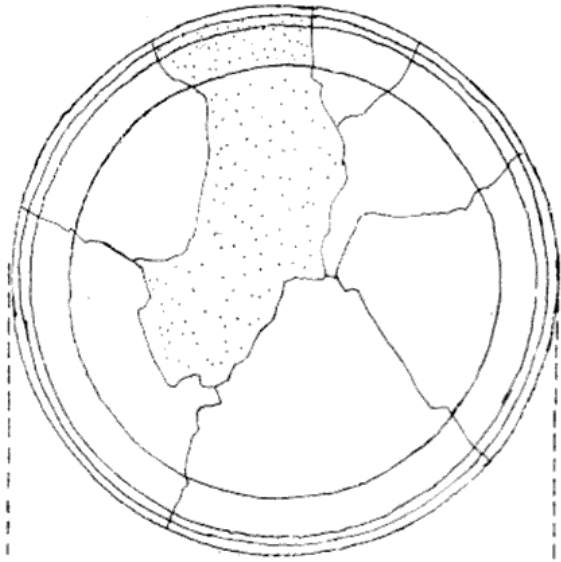

Сл. 28 — Део очуваног алата
28 — L'outil conservé

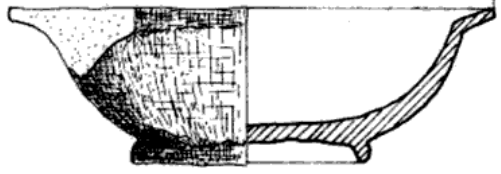
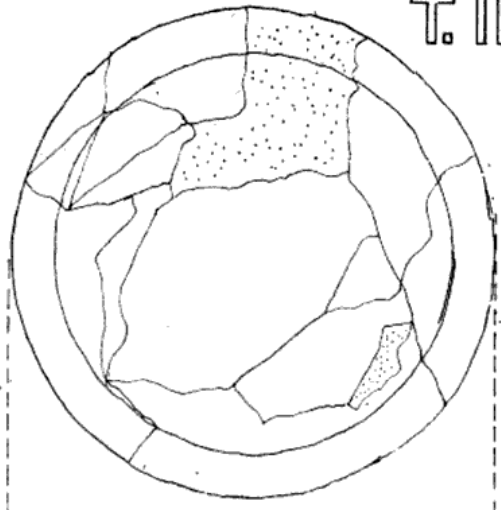

Сл. 29 — Алатке за ужарски занат
29 — Les instruments de corderie

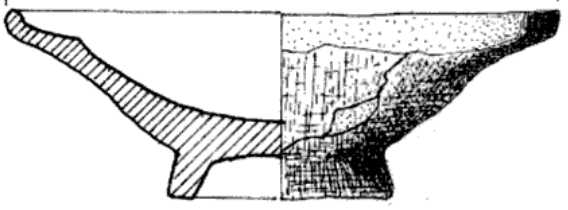
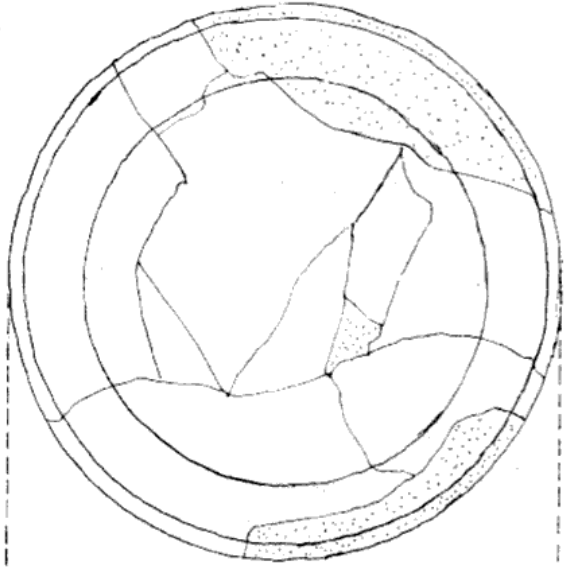

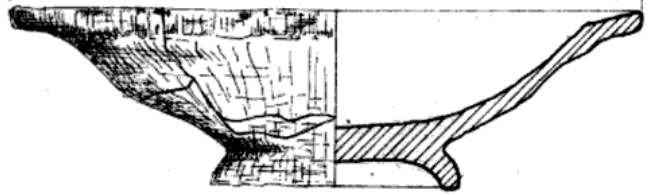
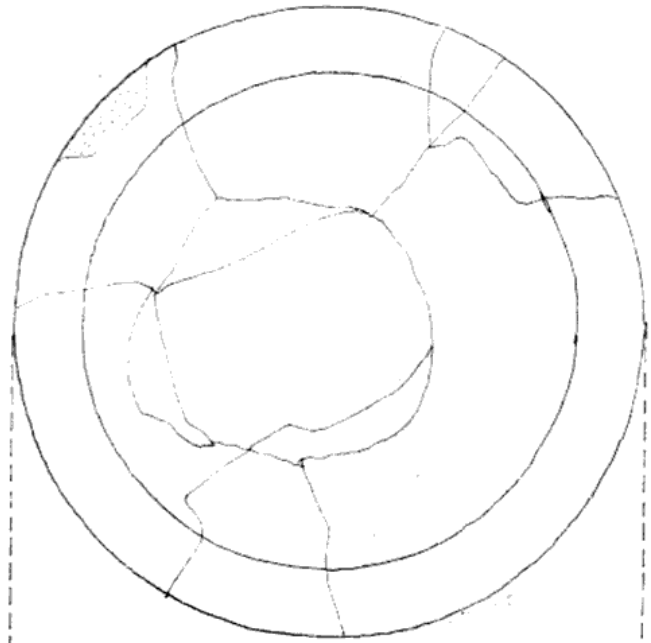
1

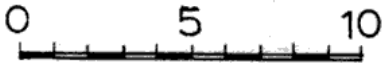
2

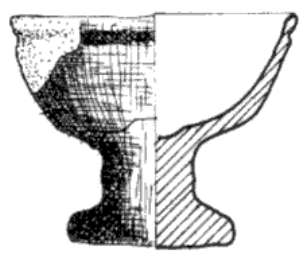

3

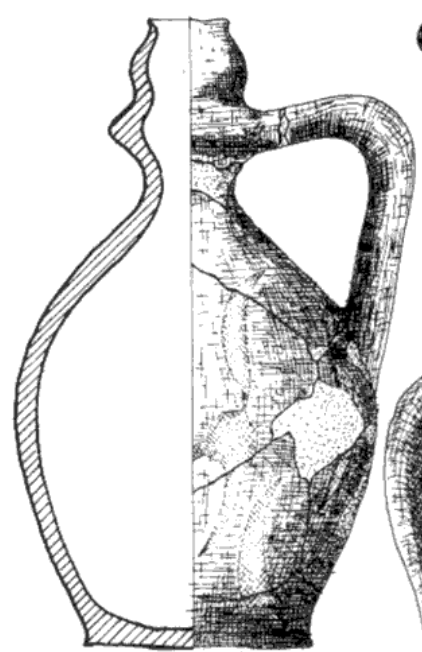

4

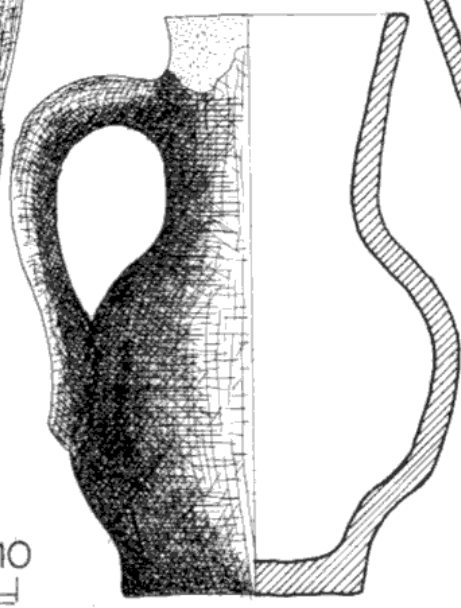
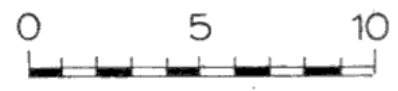

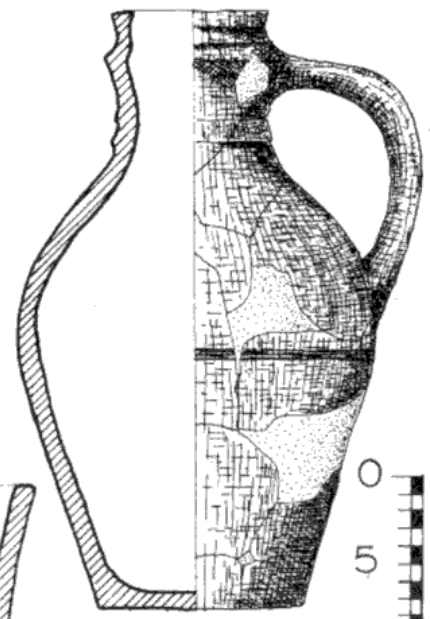
1

3

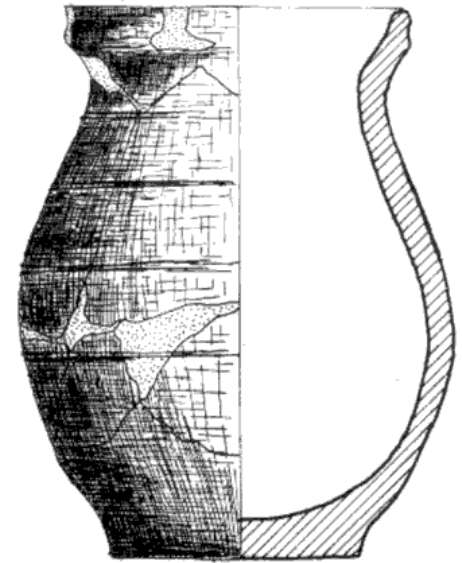
4

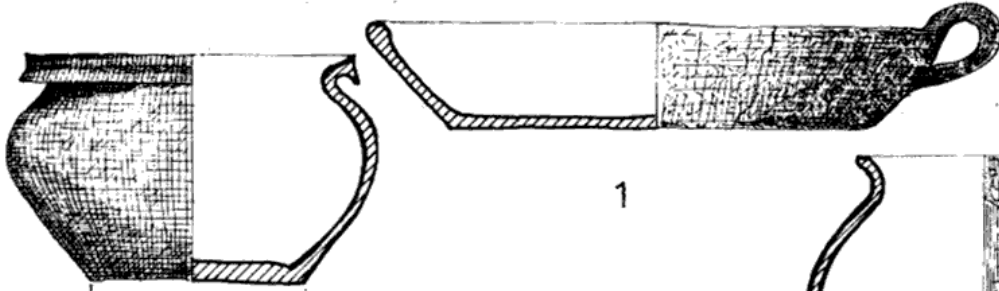
2

5

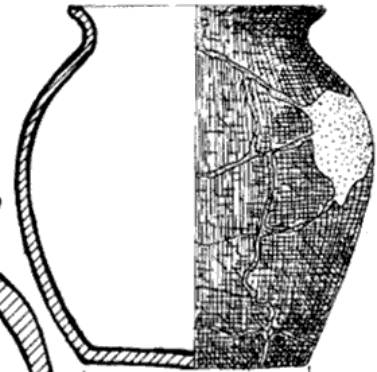
6

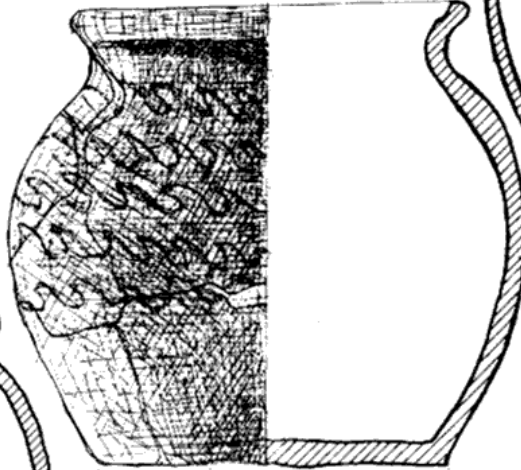
1

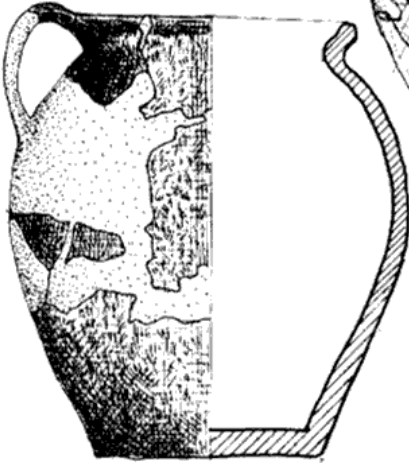
2

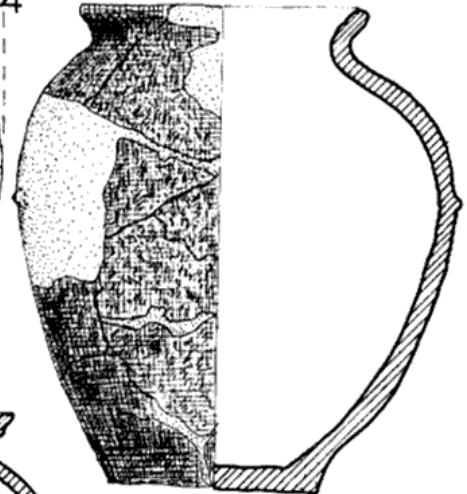
3

4

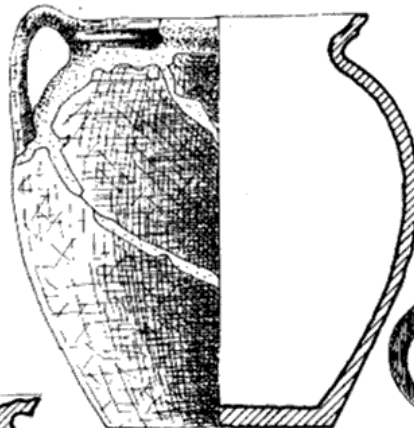
5

6

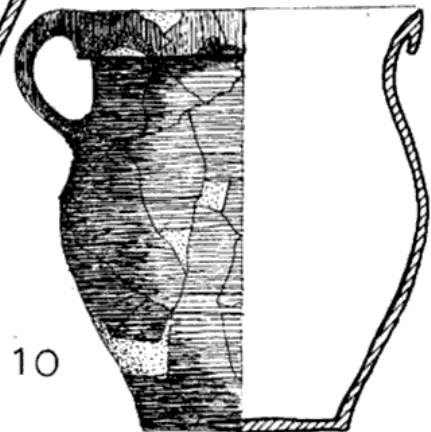
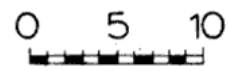
7

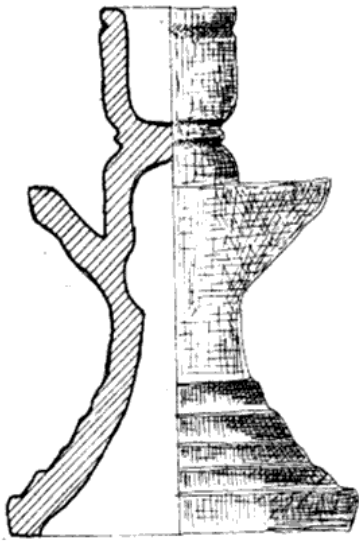
8

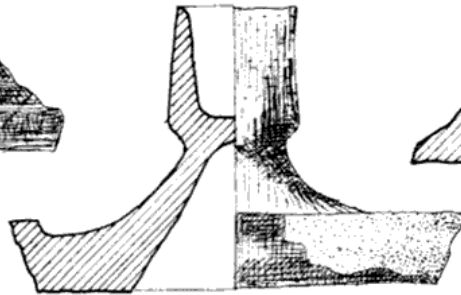
9

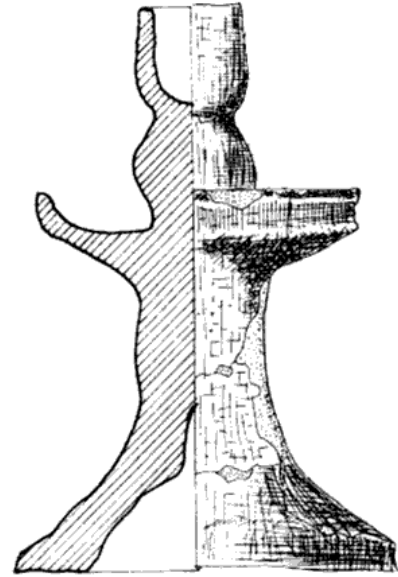
10

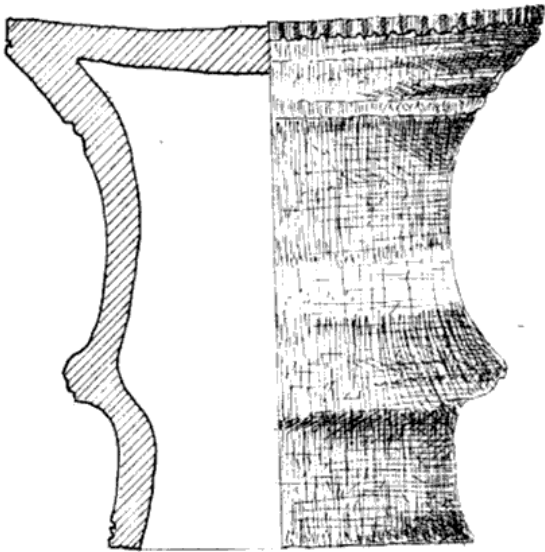
1

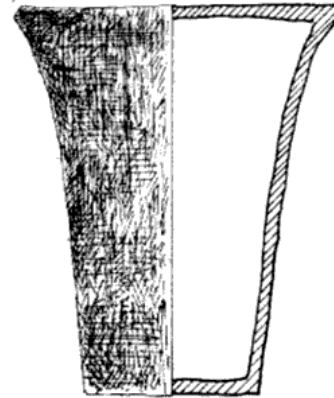
2

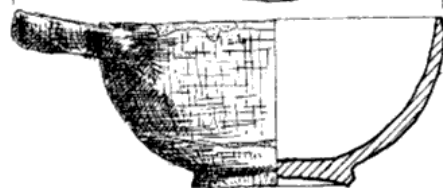
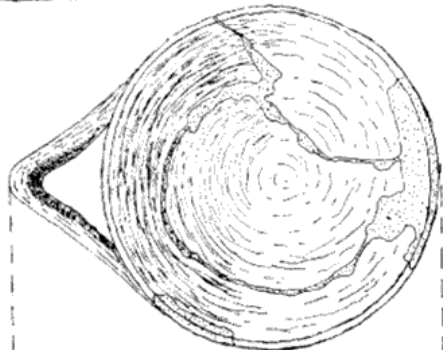
3

4

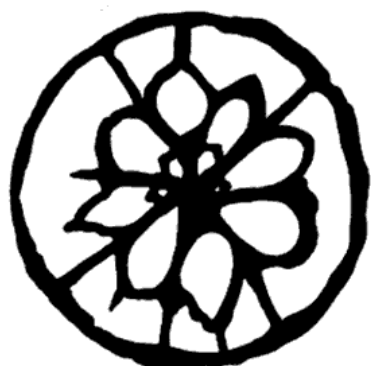

5

6

1

2

3

4

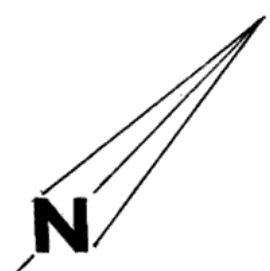
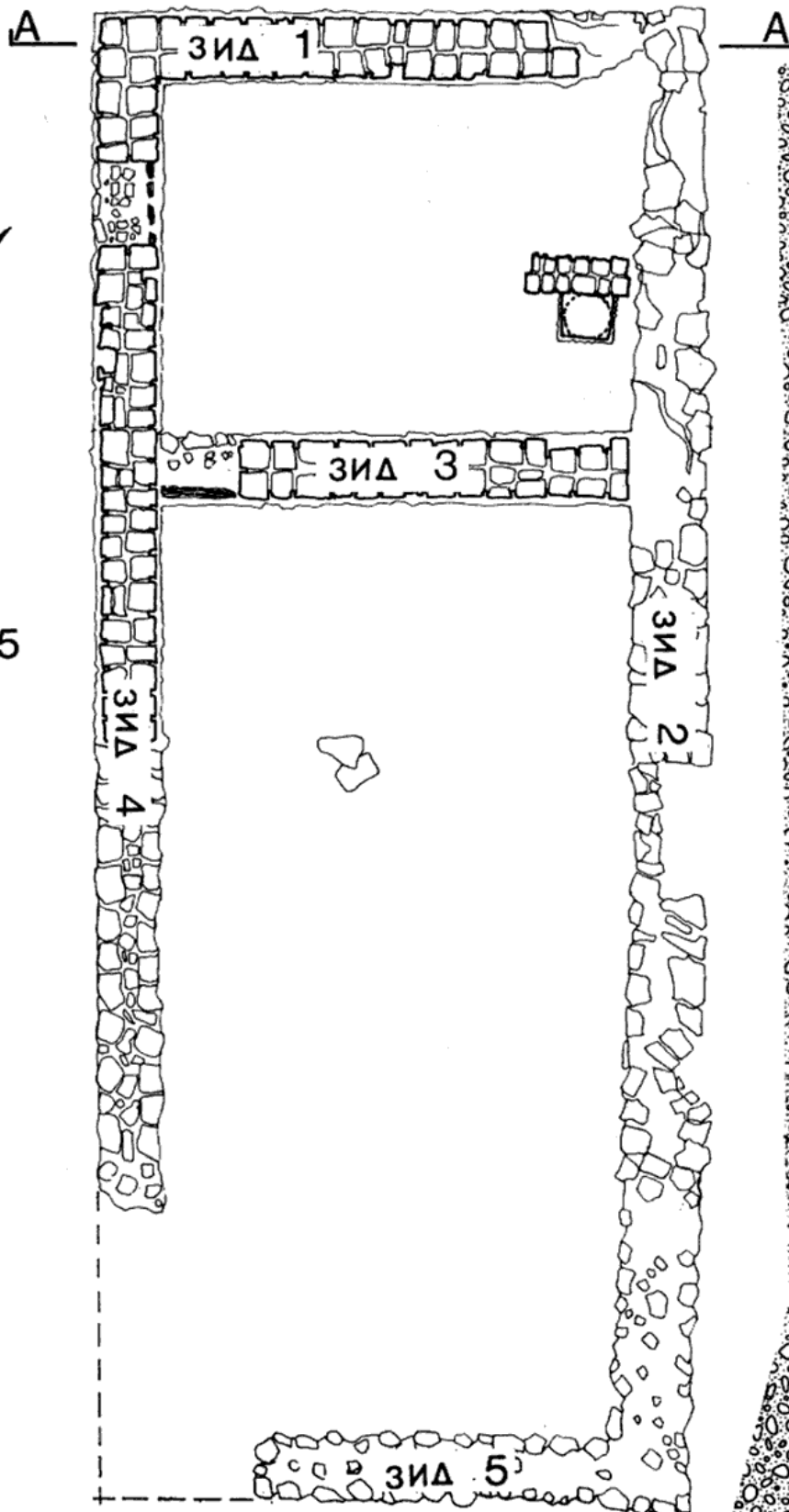

5

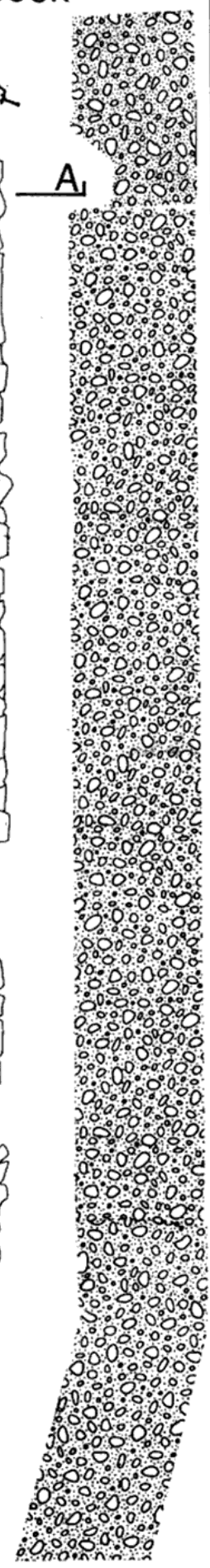

T. VII

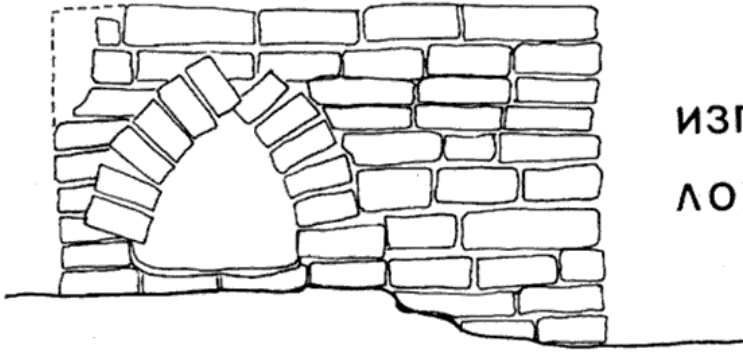
пресек А-А

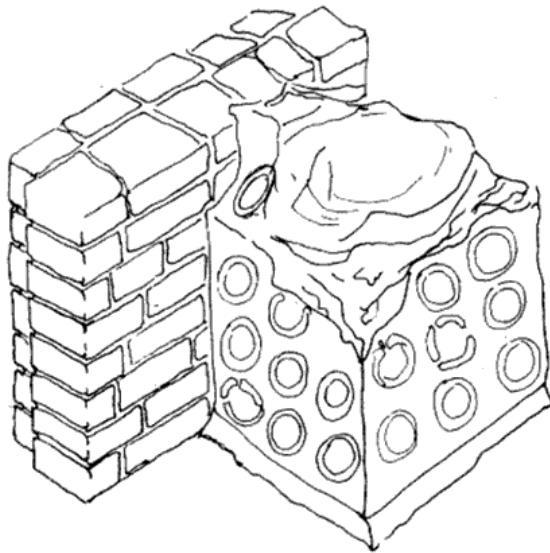
R 1:75

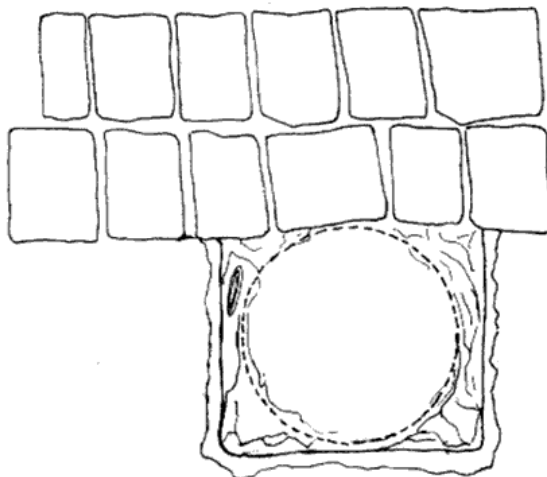
Т. VIII

изглед са
ЛОЖИШТЕМ

аксоном.
изглед

ОСНОВА

НАПОМЕНЕ

¹ Г. Марјановић, *Доњи град*, Археолошки преглед 3 (1961) 158; М. Бирташевић, *Тврђава — Доњи град*, Археолошки преглед 4 (1962) 173; В. Кондић, *Доњи град — античко насеље*, Археолошки преглед 5 (1963) 79—81.

² *Старе српске биографије XV и XVI века*, превод Л. Мирковића, Београд (1936), 84.

³ Bertrand de la Brokijer, *Путовање преко мора*, Београд (1950) 131—132.

⁴ Старе српске биографије, 86.

⁵ Г. Марјановић-Вујовић, *Пристаништа Београдског града*, Саопштења Завода за заштиту споменика културе града Београда, св. 11 (1970) 32.

⁶ Д. Јовановић, *Извештај са ископавања Београдске тврђаве у години 1947*, Старинар н. с., I (1950) 243—245.

⁷ В. Вујовић, *Натпис деспота Стефана Лазаревића*, Зборник за ликовне уметности, Нови Сад (1969) 173—188.

⁸ Bertrand de la Brokijer, 132.

⁹ Г. Марјановић-Вујовић, *Остаци градског насеља у Доњем граду*, Археолошки преглед 11 (1969) 240—241.

¹⁰ Г. Марјановић-Вујовић, *Насеља у утврђеним подграђима Београдског града*, Археолошки преглед 12 (1970) 160—161.

¹¹ Г. Марјановић-Вујовић — М. Поповић, *Утврђења Београдског града*, Археолошки преглед 10 (1969) 198—199; М. Поповић, *Утврђење средњовековне капије на североисточном бреду Београдског града*, Саопштења Завода за заштиту споменика културе града Београда св. 9 (1970).

¹² Г. Марјановић-Вујовић — М. Поповић, нав. дело.

¹³ Г. Марјановић-Вујовић, *Остаци градског насеља*, 241—242.

¹⁴ Р. Веселиновић, *Београд од 1688. до 1717. године*. Годишњак града Београда XV

(1968) 7. Према до сада познатој архивској грађи, нигде се изричито не спомиње пожар и у утврђеним подграђима. Међутим, јак слој пожара евидентан је како у Доњем граду (доказ спаљени остаци ове куће), тако и у слојевима Западног подграђа, које је у ово време већ био у саставу јединственог насеља — Водене вароши. Сасвим је могуће да је велики пожар, који је приликом повлачења турске војске септембра месеца 1688. године, захватио сва насеља Београда. Захваљујем се Р. Веселиновићу на допунским подацима из архивске грађе за овај период историје Београда.

¹⁵ Реконструкцију керамике извели су конзерватори Народног музеја у Вршцу.

¹⁶ Сви нађени предмети у кући налазе се у средњовековном одељењу Музеја града Београда, где су инвентарисани у турско-аустријској збирци, св. II.

¹⁷ Прилози проучавању наше народне керамике, посебно издање Етнографског музеја, Београд (1936); А. Калмата, *О сељачком лончарству у средњој и западној Босни*, Гласник земаљског музеја у Сарајеву (1954) 127—167.; Ц. Поповић, *Лончарство у Босни и Херцеговини I*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву (1956) 95—122; исти: *Лончарство Босне и Херцеговине II*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву (1957) 17—44; исти: *Техника примитивног лончарства у Југославији*, Гласник Земаљског музеја у Сарајеву и др.

¹⁸ Марјановић-Вујовић, *Раносредњовековна словенска керамика (у штампи)*.

¹⁹ Ц. Поповић, *Неки задаци и проблеми у проучавању народног лончарства*, Етнолошки преглед 2 (1960) 31—37.

²⁰ П. Томић, *О типовима грнчарског кола и керамике у Србији*, Гласник Етнографског музеја 22—23 (1960) 7.

²¹ П. Ивић, *Дијалектологија*, Матица српска (1956); П. Томић, *О типовима грнчарског кола*, 16—17.

LA MAISON DE LA SECONDE MOITIE DU XVIIe SIECLE,
DETERREE DANS LE FAUBOURG FORTIFIE DE LA VILLE
DE BELGRADE, DONJI GRAD

Gordana Marjanović-Vujović

Au début du XVe siècle, sous le despote Stefan Lazarević, la ville subit de changements considérables, qui marquent profondément son aspect et sa vie postérieurs. C'est, entre autres, la construction du faubourg fortifié, prévu pour

la population civile qui afflue à la ville reculant, d'une part, devant l'offensive des forces de l'Empire turc et la situation politique qu'il a perturbée, et d'autre part, attirée par la possibilité de mener une existence assurée à l'inté-

rieur des remparts en jouissant d'importants privilèges accordés par le despote aux nouveaux habitants de sa capitale.

L'emplacement destiné à la population civile était également habité auparavant. Les découvertes archéologiques montrent que les couches de cette agglomération sont disposées continûment, à partir de la première époque romaine. Les recherches effectuées jusqu'à nos jours ne permettent pas de savoir dans quelle mesure et comment elle avait été jadis fortifiée. Selon l'opinion générale, les remparts qui entourent la localité nommée Donji Grad, furent élevés pendant le règne du despote Stefan Lazarević. Pourtant, il reste une question à examiner, celle de la fortification de l'emplacement sur lequel furent élevées les églises sous le roi Dragutin (ou, peut-être, avant lui).

La vaste étendue du faubourg civil, élargie à cause de la croissance de la population, n'est pas suffisamment explorée par les archéologues. Les études n'ont donné que de résultats partiels qui témoignent de la continuité. L'une des plus importantes découvertes témoignant de la durée de la vie dans le faubourg, est la découverte de l'inscription du fondateur de l'Église métropolitaine, restaurée sous le despote Stefan Lazarević. Le hammam datant du XVIe siècle et la nécropole musulmane, en partie examinés, découverts à côté d'une mosquée, témoignent de la continuité de vie dans le faubourg de Donji Grad, dans la période caractérisée par les transformations de la structure de population, qui suivirent la prise de Belgrade par les Turcs en 1521. Pour suivre la vie continue du faubourg, est de grand intérêt la découverte d'une maison datant de la seconde moitié du XVIIe siècle, incendiée à la fin de XVIIe siècle, en 1688, par Jegen-pasha, lors du retrait de Belgrade des assiégeants turcs.

La maison et son inventaire, partiellement en bon état, dont la plupart sont les objets en céramique — outils, bijoux et quelques pièces de monnaie — sont conservés dans la couche détruite par l'incendie.

Cette maison est de construction à l'ossature et repose sur une base rectangulaire (Tableau VII). La construction en bois, dont on aperçoit une partie des empreintes dans le mur conservé, est posée dans les fondements faits en pierres brisées, disposées en rangs dans les couches antérieures de l'agglomération. Entre les poutres, les briques crues de deux différents formats (l'un de dimensions 20 × 18 × 8 cm. et l'autre

36 × 28 × 8 cm.), sont alternativement superposées. A en juger d'après les débris découverts, la maison eût deux pièces. La première, presque carrée, avec un plancher en bois, posé sur une construction de poutres également en bois. Le poêle, la céramique, les outils et divers engins trouvés dans cette pièce, imposent la conclusion que ce fût une pièce de travail, composée de la cuisine et, peut être, de la salle de bains.

Le poêle est découvert contre le mur donnant vers le nord-est et comprend deux parties (Tableau VIII). Une partie en est rectangulaire, maçonnée en brique crues, avec l'âtre à voute en arc, qui pouvait être utilisé aussi comme foyer. L'autre partie, de base carrée, est faite de briques carrées. Dans la partie inférieure sont trouvés, construits dans l'endroit même, les fours émaillés en vert, disposés en trois rangs, par trois dans chacun. Au dessus de cette partie quadratique, le poêle est cylindrique et, à en juger d'après les fours trouvés, entièrement conservés, fragmentaires ou détruits, il était d'une hauteur considérable.

Parmi la céramique, dont la plupart a pu être reconstruite, on remarque les vases et les pots de différentes formes et formes. En général, la céramique peut être classifiée en deux catégories: l'une est confectionnée à la plaque tournante manuelle, et l'autre à la plaque tournante actionnée avec le pied. La découverte des pots, de la poêle et du couvercle confectionnés à la plaque tournante manuelle et utilisés dans la cuisine, est de très grand intérêt pour la future étude de la céramique de ce genre, par ce qu'elle représente le pont qui réunit la céramique de cette espèce, étudiée et enregistrée dans les documents ethnographiques, avec celle datant de la première étape du Moyen Age.

Ce sont les vases de terre sableuse, mélangée avec une grande quantité d'une sorte de quartz, brisé en gros morceaux, confectionnée à la plaque tournante manuelle, dont on distingue les empreintes sur certaines vases (Tableau VI). Cette céramique trempée est utilisée exclusivement dans la cuisine et sur les foyers ouverts. Par ses formes, ses empreintes et sa facture (Tableau IV), elle échappe vers la céramique postérieure, confectionnée en XIXe et XXe siècles, aux environs de Djakovica, Novi Pazar et Užice.

Parmi la céramique confectionnée à la plaque tournante actionnée avec le pied, se distinguent les cruches noires à l'eau, les pots émaillés d'argile blanche; le plus grand nombre

en est en argile grasse, qui devient rouge à la cuisson. Certains de ces récipients sont émaillés, d'autres seulement engobés. Ils sont de différentes formes: vases, écuelles, jattes, jarres, cruches, salière, cruchon pour le lait caillé. En bref, tous les ustensiles et toute la vaisselle en céramique, nécessaires à chaque ménage de cette époque. En examinant toutes les formes et factures en particulier, cette céramique peut servir de base pour une étude, qui procéderait par analogie, de la céramique du plein Moyen Age et de celle qui est utilisée jusqu'à nos jours.

Outre ces objets en céramique, sont également d'intérêt les trouvailles comme: les agrafes pour ceinture, un collier de perles en pâte de verre, les bracelets fragmentés en verre, et deux pendentifs.

Parmi les pièces de l'outil de fer, très endommagé dans l'incendie, on a pu identifier les

morceaux de faux, de scie, de pelle, de hache; des instruments: couteau, pincettes, crocs etc.. ainsi que le calibre servant à la corderie.

La trouvaille de ces objets, appartenant à l'une des nombreuses maisons de la localité de Donji Grad, à l'intérieur de la fortification, est importante pour l'étude de la vie continuelle de la localité. Ceci d'autant plus que cette période de l'histoire, jusqu'à présent peu connue quoique précisément définie, mise en lumière à différents aspects — a prouvé qu'aucune période donnée n'est prioritaire par sa valeur et son importance pour la connaissance, surtout quand il s'agit de localités ayant les couches ainsi disposées, mais qu'au contraire, chaque période doit être étudiée en particulier et avec une attention nécessaire, afin d'avoir une connaissance complète et documentée de la vie et de la durée, aussi bien de cette agglomération que du matériel trouvé.